

Tomaž KRPIČ

Juhani Pallasmaa: Oči kože: Arhitektura in čuti
Studia Humanitatis, Ljubljana 2007, str. 122, 13.00 EUR_(ISBN: 978 961 6262 84 2)

Avtor knjige, Juhani Pallasmaa, je dvainsedemdesetletni finski arhitekt in nekdanji profesor arhitekture na univerzi v Helsinkih. Med drugim je bil na prelomu iz sedemdesetih v osemdeseta tudi direktor Muzeja finske arhitekture. Še danes aktivno deluje na arhitekturnem področju, razpet med svojim arhitekturnim birojem v Helsinkih in washingtonsko univerzo, kjer ima položaj gostujočega profesorja. Je avtor mnogih arhitekturnih stvaritev, poleg tega pa je napisal tudi precej del na temo razvoja in stanja moderne arhitekture. In še bi lahko kaj dodali k temu in s tem popravili eno od največjih pomanjkljivosti, ki jih ima prevod njegove najbolj razvpite knjige, ah, kaj knjige, prej drobcene knjižice, ki jo je Pallasmaa napisal v sredini devetdesetih let prejšnjega stoletja. Govori o tesni povezanosti arhitekture in človekovih čutil. Namreč, naravnost ganljivo je, kako se na založbi Studia Humanitatis nihče ni vprašal, ali bi morda prazno hrbitišče knjige vseeno veljalo napolniti vsaj s kakšno osnovno informacijo o avtorju, če že nikomur ni padlo na pamet, da bi tjakaj sodila vsaj avtorjeva podoba, skupaj s kakšno fotografijo katere od njegovih arhitekturnih stvaritev.

A pustimo to, kajti knjiga si v celoti zasluži našo pozornost iz nekih povsem drugih razlogov. Priznam, knjigo sem prebral na dah. Malo zato, ker je tako kratka, malo pa zato, ker njena vsebina zdaleč presega meje njenega skromnega volumna. Osnovno poslanstvo Pallasmaajevega dela se skriva v njegovi trditvi, da je »*arhitektura (...) umetnost sprave med nami in svetom, in spravimo se s pomočjo čutov*« (str. 118). Prepogosto namreč v arhitekturi vidimo racionalno urejeni urbani prostor, v katerem sicer res bivajo različna živa bitja, med njimi tudi človek, ki pa morajo svojo individualno eksistenco temu prostoru hočeš nočeš prilagoditi. Brez dvoma so najbolj razvpit primer takšne prilagoditve invalidi, ki se morajo v urbanem prostoru dnevno prebijati prek najrazličnejših arhitektonskih ovir, ki sicer zdravemu posamezniku praktično ne predstavljajo kakšne resne prepreke, na primer granitni robovi pločnikov. Nekoč se je stavbarstvo prilagajalo človeškemu telesu, danes se telo prilagaja urbanemu prostoru. Seveda pri tem nič ne pomaga, da so ravno ljudje tisti oziroma, točneje, arhitekti in gradbeniki, ki si izmišljajo najrazličnejše oblike človeku neprijazne arhitekture. In vse to le zato, ker se arhitekti največkrat ne držijo preprostega pravila, po katerem naj pri oblikovanju in konstruiranju novih stavb slednjega ne počeli zgolj na racionalen način, ampak naj bi pri tem dobesedno prisluhnili tudi svojim telesom, in tako k arhitekturi pristopili s svojo celotno osebnostjo. Sem pa spadajo tudi čustva, občutki in čutila.

Kar se tiče čutov, je moderna arhitektura, pravi Pallasmaa, pretirano okularnocentrična. Oko ima tradicionalno prednost pred vsemi ostalimi čutili. Predvsem gre tu za tip in vonj, ki ju je moderna arhitektura povsem potisnila v drugi plan, če sploh lahko rečemo, da sta za večino arhitektov kakor koli relevantni. Razlogi za takšno stanje so kot vedno zgodovinske narave. Prva ovira na poti do vizualne moderne kulture je bila premagana na prehodu človeštva od preproste oralne kulture k veliko bolj kompleksni pisni kulturi, ki kot takšna favorizira človekov vid. Druga pomembna ovira pa je padla, ko se je na prelomu iz tradicionalne fevdalne srednjeveške kulture v moderno industrijsko kulturo v času renesanse rodila moderna znanost, v veliki meri utemeljena prav na racionalni geometriji. Tako smo nazadnje, potem ko so se v arhitekturi znebili vonja, tipa, sluha, in okusa, pristali zgolj pri vidu oziroma je celotna moderna civilizacija pristala v stanju čutnega redukcionalizma. Stavbe postanejo pravilne, urejenih razmerij, ploske, ostrorobe, nesnovne in nekako neresnične. Večina moderne arhitekture je hladna in racionalna in za pisca teh stavkov zato na nek poseben način dolgočasna. Ali pa bi moral reči neopazna. Praviloma ni namenjena povečevanju ugodja telesa (bralca, ki dvomi v pravkar zapisane besede, prosim, naj si kdaj ogleda novi del FDV-ja ...), ampak usmerjanju njegovega gibanja v prostoru in kontroli njegovega telesa. Pallasmaa ima prav. Zdi se, da oblikovalce modernega sveta bolj zanima ugodje njegovega videza, ki ga lahko ponudi breztelesnemu opazovalcu, kakor pa občutek telesnega ugodja, ki ga posameznik lahko doživi ob stiku s predmetnim svetom.

Arhitektura, pravi Pallasmaa, bi morala biti čutna. Čeprav avtor res ni najbolj natančen, kar se tiče analize gotških katedral – tega mu ne bomo preveč zamerili, saj Finska nenazadnje res ni znana ravno po tej arhitekturni formi – pa je njegovo zavzemanje za senzualnost arhitekture dejansko mogoče najti prav v katedralah. Koncept osredinjenosti posameznikovega telesa, ki si ga je Pallasmaa izposodil pri Mauriceu Merleau-Pontyju, je v tem primeru najbolj

nazorna. Gotska katedrala kot negativno izrazno umetniško sredstvo za sveto omogoča pri posamezniku sodelovanje in prepletanje vseh njegovih čutov: svetlobo/temo in barvitost oken zajame oko, tišino in glasbo, ki se širi prek cerkvene ladje v uho, vonj kadila nosnice. Z dotikom roke stene ali stebra v katedrali ali pa preprosto z občutki, ki prevevajo naše telo skozi podplate, pa lahko z malo domišljije dosežemo tudi tisto, o čemer je Pallasmaa pisal kot o »neposredni komunikaciji med arhitektovim telesom in telesom človeka, ki se sreča z delom, mogoče čez sto let« (str. 112). No, roko na srce, Pallasmaa si raje želi haptičnega mesta, v katerem bi posameznik lahko dosegel notranjost in bližino, hkrati pa bi mu takšen prostor omogočil tudi preseganje svojega lastnega individualnega življenja. Arhitektura takšnega mesta bi nagovarjala tako vid kakor tudi čut za gibanje oziroma tip ter s tem ustvarjala ambient domačnosti in dobrodošlice.

Kaj lahko za konec še rečemo o knjigi *Oči kože: Arhitektura in čuti* Juhani Pallasmaa? Predvsem to, da jo je napisal arhitekt. V tej nekoliko trivialni trditvi se v resnici skriva nekakšna dvojnost. Po eni strani, in ta stran se v knjigi bralcu razkrije kot izrazito pozitivna stran, je lahko Pallasmaa zaradi tega, ker je po svoji osnovni izobrazbi arhitekt, arhitekturo uzrl z nekega povsem drugega zornega kota kot večina njegovih sodobnikov, in sicer s fenomenološkega zornega kota. A ker Pallasmaa ni filozof, ampak je, kot smo ugotovili že predhodno, vendarle v prvi vrsti arhitekt, je njegova fenomenologija arhitekture v precejšnji meri izkustvena. Kar seveda sploh ni napačno, ima pa vseeno nekatere posledice. Govorili bi lahko kar o nekakšni teoretski podhranjenosti njegovega dela, kar se na nek drug način kaže tudi v obsegu njegove knjige. Na primer, ko govori o osredinjenosti posameznikovega telesa, navaja delo Mauricea Merleau-Pontyja, a bi se pri tem moral spomniti tudi Edmunda Husserla. Če pa ne na tem mestu, pa vsaj tam, kjer govori o prednostih, ki jih ima dotik pred vidom. Ko omenja Jamesa J. Gibsona, bi lahko nekaj malega spregovoril tudi o afordanci. In nenazadnje, ko govori o odsotnosti opazovalčevega telesa, bi se lahko ozrl tudi po delu Drewa Lederja. No, naj bo že tako ali drugače, knjiga Juhani Pallasmaa je vseeno dragocen prispevek k teoriji arhitekture, če že ne ravno k teoriji telesa. Vsaj za mojo knjižno polico to vsekakor velja, bralca pa prijazno naprošam, da zgornjo trditev preveri kar sam.